ISSN -2583-147X(P), Vol.- 8, Issue No. IV, July 2022
Bastabatara Pariprakash Prachee
Peer Reviewed and Referred Research Journal

'ସମର୍ପଣ' ଓ 'ସମ୍ମୋହନ'ର ଅଦୃଶ୍ୟ ଝୋଟିଚିତା : ଛନ୍ଦାଚରଣଙ୍କ କବିତା

ଡ. ଆଲୋକ ବରାଳ

ଛନ୍ଦାଚରଣ ଆଚାର୍ଯ୍ୟ (୧୯୫୯-୧୯୯୫) ଓଡ଼ିଶାର ଚିତ୍ରକଳା ଓ କବିତାର ଆକାଶରେ ଉଲ୍‌କା ଭଳି ଦେଖାଦେଇ ହଜିଯାଇଥିଲେ ହେଁ ସେ ଉଲ୍‌କାର ଆଲୋକ ଛାଡ଼ିଯାଇଛି ଅଦ୍‌ଭୁତ ବିକିରିତ ଆଲୋକରଶ୍ମି । ଶିଳ୍ପୀ ଛନ୍ଦାଚରଣଙ୍କ ଚିତ୍ରରେ କବିତାକୁ ଏବଂ କବିତାରେ ଚିତ୍ରକୁ ଏକତ୍ର ଦେଖିହୁଏ । କବିତା ଓ ଚିତ୍ରର ଅଦ୍‌ଭୁତ ଯୁଗଳବନ୍ଦୀ ଥିଲା ଛନ୍ଦାଙ୍କ ସର୍ଜନ । କବି ଛନ୍ଦା କହିଲେ - ମନେ ପଡ଼େ ନିହାତି ପ୍ରେମିକ ମଣିଷଟିଏ; ଗୀତ ଗାଉଚି ଦୂର କେଉଁ ତାଳବଣ ଘେରା ଗାଁ ଭିତରେ ଅବା ଏକାଏକା ସମୁଦ୍ର କୂଳରେ । କବି ଛନ୍ଦାଚରଣଙ୍କ 'ଚଇତି ଓଠର ଚିଠି' ପରେ 'ଅର୍କବିଗ୍ରହ' ଅନ୍ୟ ଏକ ସମ୍ଭାବନାପୂର୍ଣ୍ଣ କାବ୍ୟିକ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି । 'ଅର୍କବିଗ୍ରହ' (୧୯୯୫) ଆତ୍ମପ୍ରକାଶ କରିଥିଲା କବିଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁପରେ । ଯାହାର ସବୁଯାକ କବିତା ଅନାମିକା । ଯାହାକୁ ନିଜେ ଚୟନ କରିଥିଲେ କବି । କବିତା ଓ ଚିତ୍ରର ଅଭିନବତାକୁ ବହନ କରୁଥିବା 'ଅର୍କବିଗ୍ରହ'ର ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର୍ୟଟି ତେଣୁ ଅଲଗା । 'ଅର୍କବିଗ୍ରହ'କୁ ସାମ୍ନାରେ ରଖି ଶିଳ୍ପୀ ଛନ୍ଦାଚରଣଙ୍କ କବିତାମାନଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟିକୁ ବିଶ୍ଳେଷଣ କରିବା ଏ ଆଲେଖ୍ୟର ଲକ୍ଷ୍ୟ ।

ସ୍ମୃତି ମୋର ସାଇତା ସପନ :

ଛନ୍ଦାଚରଣଙ୍କ କବିତା ସ୍ମୃତିରେ ମହମହ ଏକ କାବ୍ୟ-ପରିଧି । ସେ ସବୁ ସ୍ମୃତି ଛନ୍ଦାଚରଣଙ୍କ କବିତା ସହ ଚିତ୍ରଗୁଡ଼ିକରେ ଛାଡ଼ି ଦେଇଚି ଗହୀର ଚିହ୍ନ! "ତାର ସ୍ମୃତି ସ୍ମୃତି, ଶେଷ ନିଶାଣ (ପୃ - ୪୧) । ଛନ୍ଦାଚରଣଙ୍କ ପ୍ରେମିକା ଭଳି ଏକ ଅନୁଭବ । ଯାହା ଜୀବନକୁ ଟାଣିଧରୁଥାଏ ପ୍ରତି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ । ସ୍ମୃତି ଏକ ଜୀବନ୍ତ ପ୍ରତିମା ସଦୃଶ, ଯାହାର ରହିଚି ମଧ୍ୟ ବୟସ ଓ ସମୟ : "ସ୍ମୃତିଗୋ କେମିତି ବୁଝନି ସତରେ/ଦିନ ସରି ସରି ଯାଏ/ ଅଳତାରଙ୍ଗା ଅଳସୀ ତୁମର ପାଦ/ କେତେ ଆଚକିତ କରିଦେଇ ସତେ/ ଆହୁରି ଆଗକୁ/ ମତେ ଭିଡ଼ିନେଇ ଯାଏ (ପୃ - ୪୬) । ଛନ୍ଦାଙ୍କ ପାଇଁ ସ୍ମୃତି ଏକ ବ୍ୟାପ୍ତ ଜୀବନବୋଧ, ଯାହାର ପରିସୀମା ଅନନ୍ତ ଆଉ ଅସୀମ ।

ଛନ୍ଦାଚରଣଙ୍କ କବିତାରେ ସ୍ମୃତି ଭଳି ଅତୀତ, ସତ୍ୟଶୀଳ-ମନ୍ତ୍ରମୁଗ୍ଧ ଏକ ବାତାୟନ । ସେ ଅତୀତ ସବୁବେଳେ ଜୀବନ ସହ ଛାଇ ହୋଇ ଚାଲିଥିବାର ଏକ ପ୍ରକ୍ରିୟା । ଜୀବନ ସହ ଯୋଡ଼ି ହୋଇଥିବା ଅବିଚ୍ଛିନ୍ନ ଏକ ଏକ ଗଭୀର ପ୍ରତ୍ୟୟ ।

ମଣିଷକୁ ଅନୁସରଣ କରୁଥିବା ଭଳି ସମ୍ମୋହନ; ଯାହାକୁ ଭୁଲିହୁଏ ନାହିଁ; ପୋଛିଦେଇ ହୁଏ ନାହିଁ: ଅତୀତ କିନ୍ତୁ "ସେମିତି ରହିବ/ଚଢାଉତୁରା ଭିତରେ,/ ତାକୁ ପୋଛିଦେଇ ହବନି/ତାକୁ ଭୁଲିହବନି/ସତ ବା ଏମିତି ଲୁଚିବ କେମିତି ଅନ୍ଧାରେ" (ପୃ-୧୩) । ସବୁ ଅତୀତ; ଅତୀତ ନୁହେଁ । ଯାହା ସତ୍ୟ, ତାହା ହିଁ ଅତୀତ ହୋଇ ରହିଯାଏ ସଦାକାଳ । ସେଇ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଆଉ ଅନୁରାଗରେ ମଣିଷ ବଂଚୁଥାଏ କାଳ କାଳ । ସନ୍ତ୍ରସ୍ତ ଜୀବନବୋଧ ତଳେ ଲଟେଇ ଥିବା ମହକିତ ଇଲାକାଟି ଅତୀତର ମହକରେ ଭରିଛି (ପୃ-୨୩) । ଛନ୍ଦାଚରଣୀୟ କବିଆତ୍ମା ସବୁବେଳେ ଝୁରି ହୋଇଛି ଅତୀତ ସହ; କବି ପାଇଁ ଆତ୍ମା ଭିତରେ ଲୁଚି, ସଂଶୋଧିତ ହୋଇ ସାଇତା ହୋଇଥିବା ସପନ ହିଁ ଅତୀତ: ସ୍ମୃତି ଆଗୋ ମୋର ସାଇତା ସପନ (ପୃ-୨୭) । ଯେମିତି ଅତୀତ ମୋର ସ୍ମୃତିମୋର ଚିରଞ୍ଜିବୀ ହେବ (ପୃ-୩୫) । ଅତୀତକୁ ଚିରଞ୍ଜିବୀ ରଖିବାରେ ବିଶ୍ୱାସୀ କବିଆତ୍ମାଟି ଦୁଃଖ ଆଉ ଅବସାଦରେ ଭରା, ଅଥଚ ସେଇ ସବୁ ସ୍ମୃତି ପାଇଁ ବିଭୋର ଓ ଚଂଚଳ ହୋଇ ଉଠିଚି ଛନ୍ଦାଚରଣୀୟ ଆବେଗ । ନଚେତ୍ ଅତୀତକୁ ସତ୍ୟ, ସାଇତା ସ୍ୱପ୍ନ, ଜୀବନର ମହକିତ ଇଲାକା କହୁଥିବା କବି, କେବେ ହେଲେ କହିପାରେ "ଅତୀତ : ଆଞ୍ଜୁଳାରେ ମୋର, ମୋ ନିଜର ଲୁହଟୋପେ ପରି" (ପୃ-୩୫) ।

ଏକା ଏକା ସମୁଦ୍ରର କୂଳେ :

ଜୀବନ ପ୍ରତି ଅପୂର୍ବ ସମ୍ମୋହନ ଆଉ ବିଭୋର କବି ଛନ୍ଦାଚରଣଙ୍କ କବିତାରେ ମଣିଷଟି ଅତ୍ୟନ୍ତ ନିଃସଙ୍ଗ (ଯା ଜୀବନ ବିରାଟ ଶୂନ୍ୟତା/ତାକୁ କାହିଁ ପଚାରୁଛୁ ସପନର କଥା (ପୃ-୫୬) । ସେ ନିଃସଙ୍ଗତା ଭିତରେ କାବ୍ୟପୁରୁଷଟି ସବୁବେଳେ ଜୀବନମୁଖୀ ଆଉ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱମୁଖୀ । ଅଥଚ ଜୀବନ ପ୍ରତି ରଖିଛି ଅପୂର୍ବ ଅନୁରାଗ ।

ପ୍ରତ୍ୟେକ ମଣିଷ ଯେ ଏକଲା ଗୋଟିଏ ମଣିଷ, ଆଉ ତାର ବାଟ ଚାଲିବାର ଏକାକୀତ୍ୱକୁ "କେହି କୁଆଡେ ନାହିଁ କିଛି/ ଏକା ଏକା ସମୁଦ୍ର କୂଳରେ (ପୃ-୭) କାବ୍ୟାଂଶଟି ପ୍ରତୀକିତ କରୁଚି । ପ୍ରାତ୍ୟହିକ ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ଜୀବନରେ 'ଅର୍କବିଗ୍ରହ'ର କାବ୍ୟପୁରୁଷ ବିତସ୍ପୃହ ! ଜାଗତିକ ଭିଡ ଭିତରେ ଏକାକୀତ୍ୱର ଯନ୍ତ୍ରଣା ଭିତରେ ସେ ସନ୍ତ୍ରସ୍ତ (ଶୁନ୍‌ଶାନ୍ କୋଠରିରେ ଏକା ଏକା/ ଖୁବ୍ ଅସହାୟ, ପୃ-୧୯) କାବ୍ୟପୁରୁଷ ଅମର୍ତ୍ତ୍ୟ-ଦେହାତୀତ ହୋଇ ଜୀବନର ବିପୁଳତାକୁ ଉପଲବ୍ଧି କରିବାରେ ସମ୍ମୋହିତ ସେଇ ଭାବନାରୁ ଆକାଶର ଏକୁଟିଆ ତାରା ସହ ଜୀବନର ଆଧିଭୌତିକ ସମୀକରଣରେ କବି ଆତ୍ମାଦୀପ ଜାଳୁଥାଏ । ନିର୍ବାପିତ ହେବାର ନିଶାରେ, ପୃ-୨୦) ବଂଚୁଥିବା ପୃଥିବୀ ସହ ଛନ୍ଦାଚରଣୀୟ କାବ୍ୟପୁରୁଷର ସମ୍ପର୍କଟି ଅଦ୍‌ଭୁତ ଧରଣର । ସେଇ ପୃଥିବୀ ସହ ଏକ ପ୍ରକାର ଛାୟାଚ୍ଛନ୍ନ ବିଚ୍ଛିନ୍ନତା ଭାବ ଲୁକ୍‌କାୟିତ (ସପନର ଫୁଲ କିଛି/ଇମିତି ପଡିଛି ଆସି ମୋ ନିସଙ୍ଗ ଶେଯେ,/ମୋ ଆଖିର ନିଦ ସବୁ ଉଭେଇ ଯାଇଛି/ମୋ ନିଜର ଇଲାକାଟି, ପୃ-୨୩) । କାରଣ ସେ ଜୀବନସାରା ଖୋଜି ହେଉଥାଏ ମନର ମଣିଷଟେ/ ଆପଣାର ପାପଭର୍ତ୍ତି ପାପୁଲିରେ ଯିଏ ହାତ ଥାପି, ଘଷିଦେବ/ ପୃଥିବୀକୁ,/ମୁଁ ଯାରା ଅଂଶୀଦାର ବୋଲି, ପୃ-୩୦) । ଏହି ଅନ୍ୱେଷଣରେ କବିର ଆକୁତି ଦେହରୁ ଦେହାତୀତ ଆଡକୁ ପ୍ରଲମ୍ବିତ (ମତେ ଏକାକୀ ଛାଡ଼ି ଦିଆ ହେଇଛି.../ କିଏ ତମେ !/ ଯିଏ ପରଶି ଯାଉଛି ଏ ନିଃସଙ୍ଗ ନିର୍ଜନତା ? ଆସ,/ନିବିଡ ହୋଇ ଆସ/ ଏ ନିର୍ଜନତାରୁ ଅଧିକ ଅନ୍ତରଙ୍ଗ/ଏ ନୀରବତାରୁ ଆଉରି ମୁଖର/ ସ୍ଥିତି, ଶୂନ୍ୟ/ ଶେଷ ମହାଶେଷ ହେଇ, ପୃ-୩୪) ।

ନିଃସଙ୍ଗତା ଛନ୍ଦାଚରଣଙ୍କ କବିତାର ଅନ୍ତରୀଣ ଏକ ଯୋଗସୂତ୍ର, 'ଅର୍କବିଗ୍ରହ'ର ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନରେ ଏହି ନିଃସଙ୍ଗଭାବ ଛାଇ ହୋଇ ଲାଖି ରହିଛି । ଏହି ନିଃସଙ୍ଗତା କାବ୍ୟ-ଦର୍ଶନ ପ୍ରତିମ 'ଅର୍କବିଗ୍ରହ'କୁ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱଗାମୀ କରିଛି; ତଥା ସୃଷ୍ଟି ରହସ୍ୟର ଏକା ଏକା ବାଟଚାଲିବାର ଅବବୋଧକୁ ପ୍ରତୀକିତ କରୁଛି : "ମୋତେ ଲାଗେ ବହୁ ଦୂର/ଯେମିତି କି ମୋ ମା କହୁଛି/ ନିଜ ଗାଲ ନିଜେ ଥାପୁଡେଇ/ନିଜ ପାଇଁ ନିଜେ ଗୀତ ଗାଇ ଚୁପ୍‌ଚାପ୍ ଶୋଇପଡ/ ଶୋଇ ପଡ ବାପା" ।

ରହସ୍ୟ ନଈର ସୁଏ ଉବୁଟୁବୁ ଡଙ୍ଗା :

'ଅର୍କବିଗ୍ରହ'ରେ ଛନ୍ଦାଚରଣଙ୍କ ଜୀବନଦର୍ଶନ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସୂକ୍ଷ୍ମ । ଯାହାକୁ ସ୍ଥୂଳତାରେ, ପାର୍ଥିବତାରେ ଓ ଇନ୍ଦ୍ରିୟଦ୍ୱାରା ଉପଲବ୍ଧ କରିହୁଏ ନାହିଁ । ରହସ୍ୟମୟ ରୂପକଳ୍ପର ପରିଧିରେ ସେ ଦର୍ଶନ ପ୍ରତୀକିତ । ଯେଉଁ କବି ପାଇଁ ଜୀବନ ବର୍ଷା ବୁଦ୍‌ବୁଦ୍ ଭଳି, ଡବ୍‌ଡବ୍/ ଧାଉଁ ଥାଏ ଜୀବନ, ସୁଖରେ-/ ଥିବା ଯାଏଁ ଦିଶୁଥାଏ,/ହଜିଗଲେ ପଡେ ନାହିଁ ଚିହ୍ନା (ପୃ-୫୮) ଆଉ ମୃତ୍ୟୁ: ନା ଆସିବା ବେଳ ଜଣାଏ/ ନା ଗଲାବେଳ କହିଦେଇ ଯାଏ/ଚୁପ୍‌ଚାପ୍ ଆସେ/ଆଉ ଆପଣା ଇଚ୍ଛାରେ/ବଗିଚାର ଫୁଲ ପରି/ ତୋଳି ନେଇ ଯାଏ (ପୃ-୪୪) । ଜୀବନ ସହ ମୃତ୍ୟୁଚେତନା (Death Consciousness) ଯୋଡିହୋଇ ରହିଚି 'ଅର୍କବିଗ୍ରହ'ରେ । 'ଅର୍କବିଗ୍ରହ'ର କାବ୍ୟପୁରୁଷର ଜୀବନବୋଧ ଏକାନ୍ତ ଏକଲା । ଜୀବନ ତା ଆଗରେ ବିଶାଳ ଓ ବିସ୍ତୃତ ! ପୁଣି ମୃତ୍ୟୁ ଆକସ୍ମିକ ଓ ଅପ୍ରତ୍ୟାଶିତ ପହଂଚୁଥିବା ଅତିଥିଟିଏ । ଛନ୍ଦାଚରଣଙ୍କ ପାଖରେ ମୃତ୍ୟୁ ଭୟପ୍ରଦ ନୁହେଁ । ଜୀବନ ଏକ ଋତୁ ଭଳି । ଗୋଟିଏ ଫୁଲ ବଗିଚା (କେଉଁଠାରୁ ଫୁଲ ଫୁଟି ଝରି ଯିବା ଯାଏ/ଆରେ ସଖି; ମାତି ଯିବା/ଏଇ ଦେଖ ବସନ୍ତଟି ବିତି ବଢି ଯାଏ (ପୃ-୨୯) । ଛନ୍ଦାଚରଣଙ୍କ ପାଇଁ ଜୀବନ କେତେବେଳେ ବସନ୍ତ ଭଳି; ପୁଣି ସେଇ ବସନ୍ତଟି ମୃତ୍ୟୁଭଳି (ଋତୁଟେ ଝଡିଗଲା ଦେଖ ଲୁହ ଟିକେ ଝରିଲାକି/ଋତୁଟେ ବଦଳିଗଲା ଦେଖି/ମେଘଟିକେ ଘୁଂଚିଲା ଓ ହସଟେ ଚହଲିଲା ତ; ପୃ-୫୦) । ମୃତ୍ୟୁମନସ୍କ ଜୀବନ-ସରଣିରେ ଜୀବନ ଅଛୁଆଁ ରହସ୍ୟମୟ ଅଥଚ ଏକ ଅବ୍ୟକ୍ତ ଶିହରଣ: ତା ଛାତିରେ ଖୁବ୍ ଶିହରଣ,/ସେ କିନ୍ତୁ ଚହଲେନି/କି ଚହଲାଏ ନାଇଁ ।/ଦୂରେ ଥାଏ-/ ଦହୁଥାଏ/ହାତ ବଢେଇଲେ/ମୋତେ ଛୁଇଁ ହୁଏ ନାଁ (ପୃ-୪୩) । 'ଜୀବନ' ଅଥବା 'ମୃତ୍ୟୁ' ଛନ୍ଦାଚରଣଙ୍କ କବିତାରେ ମୁଦ୍ରାର ଦୁଇ ପାର୍ଶ୍ୱପରି ପରିପୂରକ । ତାହା ରହସ୍ୟମୟ ଦୁଇଟି ନାଁ କେବଳ । ବେଳେ ବେଳେ ତାହାର ରୂପବୋଧ ପ୍ରେୟସୀ ପ୍ରତିମ ସନ୍ତର୍ପଣେ ଠିଆ ହୋଇ ଥିବା ପ୍ରେମିକା ଭଳି ଅପୂର୍ବ ରୋମାଣ୍ଟିକତାରେ ଭରା; ତ ଆଉ କେତେବେଳେ 'ମୃତ୍ୟୁ'ଏକ ମଧୁର ବର୍ଷାର ପ୍ଳାବନ;ଋତୁର ମହ୍ଲାର ଅବା ବସନ୍ତର ମହକିତ ସୁରଭି । ଛନ୍ଦାଚରଣଙ୍କ କବିତାରେ ଜୀବନମାନେ ହିଁ ମୃତ୍ୟୁ ଆଉ ମୃତ୍ୟୁମାନେ ହିଁ ଜୀବନ !

ଆସିବ ଆସିବ ହେଇ ଆକାଶର ରଙ୍ଗ ବଦଳିଲା :

ଛାୟାଚ୍ଛନ୍ନ ରୋମାଣ୍ଟିକ ଭାବନା ସମଗ୍ର ଛନ୍ଦାଚରଣୀୟ କାବ୍ୟ-ପରିଧିର ପ୍ରମୁଖ ଏକକ । ସେଥିରୁ 'ଅର୍କବିଗ୍ରହ' ବିଚ୍ୟୁତ ନୁହେଁ । ଜୀବନ-ମୃତ୍ୟୁ-ଆଧିଭୌତିକତା-ମାଟିମନସ୍କତା-ଅନୁରାଗ-ସଂବେଗର କାବ୍ୟିକ ଉଲ୍ଲମ୍ଫନ, ସବୁରି ଭିତରେ ଛପି ରହିଚି ଛନ୍ଦାଚରଣୀୟ ରହସ୍ୟମୟ ରୋମାଣ୍ଟିକ୍ ଅବବୋଧଟିଏ । ଏ ରୋମାଣ୍ଟିକ ଆବେଗଟି ପ୍ରେମ ନୁହେଁ । ଏ ରୋମା[କିତା ନିଃସଙ୍ଗ, ବିଷାଦକେନ୍ଦ୍ରିକ ଜୀବନଧର୍ମୀ ଏକ ଏକ କାବ୍ୟିକ ଉଚ୍ଚାଟନ । ସେହିଭଳି ଛନ୍ଦାଚରଣଙ୍କ କବିତାରେ ପ୍ରେମର ପରିଧିଟି ସଂପୂର୍ଣ୍ଣ ନିଆରା । (ପ୍ରେମ ଶବ୍ଦଟିଏ/ସମ୍ପର୍କର/କାମ-ରୂପ/ଦେହ ଆଧାର/

ମନ ଦୀପାଳିଟିଏ/ହୃଦ ଆଲୋକ,/ ବାସ୍ନା ସପନ.../ତାଡି ପଲକ ।/ ତା'ର ସ୍ମୃତିର, ସ୍ମୃତିରେ ଶେଷ ନିଶାଣ/ତା'ର ଏକାନ୍ତ ଏକାନ୍ତ, ଚିର ମଗନ" (ପୃ-୪୯) । 'ଅର୍କବିଗ୍ରହ'ରେ ପ୍ରେମ କେଉଁଠି ହେଲେ ସିଧାସଳଖ ପ୍ରେମିକା ସତ୍ତା ସହିତ ସନ୍ତର୍ପଣେ ଠିଆ ହୋଇନାହିଁ । ସବୁଠି ଅଦ୍‌ଭୁତ ଏକ ରହସ୍ୟମୟତା, ପ୍ରକୃତିର ନୀରବ ସଂସର୍ଗରେ ଅବିରତ ଛାଇ-ଆଲୁଅର ଖେଳ ଭିତରେ ପ୍ରତୀୟମାନ: "ଫୁଲ ମିଳୁକି ପତର/ଲୁହ ମିଳୁକି କାକର/ଯାହା ମିଳିଲା ସବୁ ମୋର । ଛନ୍ଦାଚରଣଙ୍କ କବିତାରେ 'ତୁ' ଅମୀମାଂସିତ ଏକ ବ୍ୟକ୍ତିସ□। ! ସେହି 'ତୁ' ବ୍ୟାପି ରହିଛି ସମଗ୍ର ଛନ୍ଦାଚରଣୀୟ କାବ୍ୟଭୂଗୋଳକୁ । 'ଅର୍କବିଗ୍ରହ'ରେ ସେଇ 'ତୁ' ଟି ହୋଇପାରେ ପ୍ରେୟସୀ; ହୋଇପାରେ ପ୍ରକୃତି; ହେଇପାରେ ଈଶ୍ୱରୀୟବୋଧ ଅବା ଅବୋଧ୍ୟ ନିରାକାର ଜୀବନ ଅବା ମୃତ୍ୟୁ: "ଚିତ୍ରାଧାର ପୃଷ୍ଠାତଳୁ/ଉତୁରି ଆସୁ ତୁ...ତୁ...ତୁ.../ଏ ବିଶ୍ୱସତ୍ତାଟି 'ତୁ' ମୟ ହୋଇଯାଏ' (ପୃ-୧୯) ।

'ଅର୍କବିଗ୍ରହ'ରେ ଅପେକ୍ଷାର ଭାବ ସହ ରୋମାଣ୍ଟିକତା, କବିତା ଭିତରେ ନିବିଡ ହୋଇ ରହିଚି : "ବରଷା ଆସିଲା, ବାଦଲ ଆସିଲା ସିନା/ତମେ ଆସି ନାହଁ ଭଲ ଲାଗେ ନାହିଁ ଜମା/ ଆକାଶେ ଦେଖିଲେ ଗେଣ୍ଡାଳିଆର ଯୋଡ଼ି/ସ୍ମୃତି ! ତମ କଥା କୋହ ହୋଇ ମୋର/ ଛାତି ତଳେ ଯାଏ ଭରି, (ପୃ-୨୧) । ପ୍ରକୃତିର ନିସର୍ଗ ରମଣୀୟତା ଭିତରେ ଅପେକ୍ଷାର ମଧୁର ଅଭିସାର (ତୁ ଖାଲି ଆସିଲୁନି, ଚଇତ ଆସିଲା.../ତୋ ସପନ ନ ସରୁଣୁ ରାତି ପାହିଗଲା/..ସେ ଚଇତ ସେ ସକାଳେ ଲାଭ କ'ଣ ?(ପୃ-୧୮) । ଛନ୍ଦାଚରଣଙ୍କ କବିତାରେ କାବ୍ୟପୁରୁଷ ପ୍ରେୟସୀକୁ ଅପେକ୍ଷା କରୁଚି-ରତୁ ଯାଏଁ । ଜୀବନ ବଂ଼ଚି ଏକ ମୁଗ୍ଧ ସମ୍ମୋହନରେ । ସେଇ ପ୍ରେମର ଅପୂର୍ବ ଶିହରଣର କୌଣସି ସ୍ୱାଦ ନାହିଁ, ନାହିଁ ମଧ ସଂଜ୍ଞା । ଚୈତ୍ରର ଶିହରଣ ପରି ସେ ଖାଲି ଛୁଇଁ ଯାଉ ଥାଏ ଦେହକୁ; ସରି ସରି ଯାଉ ଥାଏ ବସନ୍ତର ମାଦକତା (ଆରେ ସଖି; ମାତି ଯିବା- ଏଇ ଦେଖ ବସନ୍ତଟି ବିତି ବିତି ଯାଏ । (ପୃ-୨୯) । ସ୍ୱପ୍ନରେ, ଅପେକ୍ଷାରେ 'ଅର୍କବିଗ୍ରହ'ର କାବ୍ୟପୁରୁଷ ବିତାଉ ଥାଏ ଜୀବନ (ମୁଁ ଅଧୀର ହାତ ବଢ଼େଇଲେ/ସପନ ସରୁଚି, ପୃ-୩୨) । ଅଥଚ ପ୍ରାଣର ପ୍ରେୟସୀକୁ କହୁଥାଏ ବାରମ୍ବାର ଯେ, ଏ ପ୍ରେମର ରତୁ ନ ଶୁଖିଯାଉ ଯେମିତି : "ପ୍ରିୟତମା;/ ତମ ଆଖିର ମହୁଲି ପିଇ/ଜନମ-ଜନମ, କୋଟି ଜନମ/ ଏମିତି ଯିବି ମୁଁ ଜୀଇଁ/ କଥାଦିଅ ମୋତେ/ ପାଗଳ ଭଅଁର କହି/ମୁଦା ପାଖୁଡାରେ/ପ୍ରେମକୁ ଆମର ଶୁଖାଇ ମାରିବ ନାଇଁ (ପୃ-୪୦) । ଯେଉଁଠି କାବ୍ୟପୁରୁଷ ଯିଏ ଯେଉଁଠି ଥିଲେ ମଧ ନିତି ଯେ ପ୍ରେୟସୀ ସହିତ ତା'ର ମିଳନ ହୁଏ ବୋଲି (ଯେହେତୁ ଏଇଠି ନିତି/ଦେଖାହୁଏ ତମରି ସାଥିରେ/ ଖୋଲାଖୋଲି ସପନ ସାଥିରେ, ପୃ-୩୮) ଜାଗତିକ ପ୍ରେମର କଥା କହୁଥିଲେ ହେଁ, ପୁଣି କେଉଁଠି ସେଇ ପ୍ରେମ ଲାଗେ ଅସ୍ପଷ୍ଟ, ଧୂମାଭ ଆଉ ରହସ୍ୟମୟ : "କେତେ ଯେ କଷ୍ଟ ଖୋଜିଛି/ତତେ ମୁଁ ମଉନେ/ ଚୁମିବି ବୋଲି ତୋ ଚିତ୍ର/ ପ୍ରତିମା ଗୋପନେ,/... ଆଞ୍ଜୁଳାଏ ମୋ ଅଶ୍ରୁରେ/ ଆଜି ଭରପୂର/ସ୍ମୃତିରେ ସହଜ ଏତକ/ ପ୍ରୀତିର ଉପହାର,/ପ୍ରାର୍ଥନା ହେଉ କଣ୍ଠେ/ସରଳ ସୋହାଗର/ ମୁଗ୍ଧମାନସେ ଚୁମୁଥାଏଁ/ତୋର ପାଦତଳ" (ପୃ-୪୩) । ଛନ୍ଦାଚରଣଙ୍କ କବିତାରେ ପ୍ରେୟସୀ ଯେଉଁଠି ସ୍ପଷ୍ଟ ପ୍ରତୀୟମାନ, ସେଇଠି ମିଳନର ମଧୁଛନ୍ଦା ବର୍ଷିଛି । ସେଇଠି କାବ୍ୟପୁରୁଷ ସାଜିଛି ସାଧାରଣ ମାନବଟିଏ: "ତମ ନୀବିବନ୍ଧର ଆନିକଟ୍‌ରେ/ନଜରବନ୍ଦି ମୁଁ ନଦୀ,/ତମେ ଖସେଇ ନଉଛ ପଣତ ତା/ମୁଁ ଉତ୍‌କି ଉଠୁଛି ।" (ପୃ-୨୬)

ହେ ମୋର ପ୍ରିତମ ମାଟି :

ଅମର୍ତ୍ତ୍ୟ ଭାବବୋଧ ସହ ଛନ୍ଦାଚରଣଙ୍କ କବିସତ୍ତା ନିମଗ୍ନ ହୋଇଥିଲେ ହେଁ ତା ଭିତରେ ସଂସ୍ରବିତ ହୋଇ ରହିଛି ମାଟି ପ୍ରତି ତୀବ୍ର ଭଲ ପାଇବା । "ଯେତେ ଯେତେ ମୁଁ ଗୋ ଉତ୍ତାଳ ହେଇଛି/ ଅସ୍ଥିର ଏ ମୋ ଛାତି"(ପୃ-୪) । ଏଠି ସ୍ମରଣକୁ ଆସେ କବି ମାୟାଧର ମାନସିଂହଙ୍କ 'ଦେବଶିଶୁ' କବିତା ସହ କବି ବିନୋଦ ନାୟକଙ୍କ 'ଏ ପୃଥ୍ୱୀ' କବିତା ଦ୍ୱୟର ଭାବ । ଯେଉଁଠି ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱମୁଖୀ ହୋଇ ମଣିଷ ଯେତେ ଉପରକୁ ଉଠିଗଲେ ହେଁ, ତାକୁ ପୁଣି ଶେଷରେ ଏ ମାଟିକୁ ହିଁ ଫେରିବାକୁ ହୋଇଥାଏ । ତା'ର ଆପଣାର, ଏ ମାଟି ହିଁ ତା'ର ଚିର ପରିଚିତ ଆଉ ସର୍ବଦା ଅନ୍ତରଙ୍ଗ । ଏ ଦୁଇ କବିତାରୁ କିଂ଼ତ୍ ଅଲଗା ଚନ୍ଦାଚରଣଙ୍କ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତି । ଏଠି ମାଟିର ତୀବ୍ର ଭଲ ପାଇବା ଉପରକୁ ଉଠିବାକୁ ଦେଉନାହିଁ । ଛନ୍ଦାଚରଣଙ୍କ ସେଇ ମାଟିମନସ୍କତାରୁ ଆକାଶ ସେଇଠି ବିସ୍ତୃତ ଆଉ ବିଶାଳ : "ମୁଁ ସିନା ତୋ'ର ବିଶାଳତା/ ମାପି ପାରିନିରେ ଆକାଶ ।/ ତୁତ ମତେ ଚିହ୍ନିଯାଇଥିବୁ" (ପୃ-୨) । ଛନ୍ଦାଚରଣଙ୍କ ମାଟିମନସ୍କତା ପୃଥିବୀରେ ସୀମାବଦ୍ଧ: "ତୁ ତ ସିନା ଉଡିବୁଲୁ,/ପକ୍ଷୀ ତୁଇ; ଦୁଇ/ ତୋ ଆଗରେ ଅସୀମ ଆକାଶ,/ ମୁଇଁ କିନ୍ତୁ ଅସହାୟ/ସୀମାବଦ୍ଧ ପୃଥିବୀର-/ ଗୋଟାଏ ମଣିଷ" (ପୃ-୫) । କାବ୍ୟପୁରୁଷର ଆକାଶମୁଖୀ ହେବାର ଅଭୀପ୍ସା ଥିଲେ ହେଁ ଏ ମାଟି ତାର ଅତି ଆପଣାର (ହେ ମୋର ପ୍ରିୟତମା ମାଟି, ପୃ-୩) । ମାଟିକୁ ଛାଡ଼ି ତା'ର ସତ୍ତାର କଳନା ନାହିଁ । ଅସ୍ତିତ୍ୱ ନାହିଁ । ମାଟିରୁ ଆକାଶକୁ ଚାହିଁଲେ, ମାଟିଠାରୁ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ହେଉଥାଏ ମଣିଷର ଭାବନା । ଏଠାରେ କବିଦୃଷ୍ଟି ରୂପାୟିତ ହୋଇଛି ଭିନ୍ନ ଭାବେ: "ମାଟିରୁ ଯଦି କେ ଆକାଶକୁ ଚାହେଁ/ମାଟି ଆଉ ଦିଶିବକି" ?(ପୃ-୨୪) । ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱମୁଖୀ ଆଉ ମାଟି ପ୍ରତି ଆକର୍ଷିତ ହେବା ଭଳି ଦୁଇ ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱାତକ ଭାବ

ଛନ୍ଦାଚରଣଙ୍କ କବିତାରେ ବେଶ୍ ହୃଦ୍ୟ । ଯାହା ଭିତରେ ଅନୁଭବି ହେବ ମେଟାଫିଜିକାଲ ଅନ୍ତର୍ବୋଧକୁ ।

ସମୁଦ୍ର ବି ଦେଖାଯାଉ ଲୁହଟୋପେ ପରି :

ସୃଷ୍ଟିର ବିଶାଳତା ଆଗରେ ନିଜକୁ ତୁଚ୍ଛକରି - ମଣିଷ ଯାବତୀୟ ଦୁଃଖ, କଷଣ, ପୀଡନ, ସଂତ୍ରସ୍ତ ଭାବକୁ ନିଜ ଭିତରେ ମିଶାଇ ଦେବା ଭଳି ଏକ ଅହଂଶୂନ୍ୟ ଅବବୋଧ 'ଅର୍କବିଗ୍ରହ'ରେ ଆଲୋକିତ ହୋଇ ଉଠୁଥିବା ଦିଗ୍‌ବଳୟଟିଏ । ଏକ ବିଶ୍ୱମୟ ପ୍ରାଣର ସମର୍ପଣ ଭାବ ସହିତ ସ୍ୱୀୟ ହୃଦୟକୁ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଭଳି ବ୍ୟାପ୍ତ କରିଦେବାର ଅଭୀପ୍ସା କବିତାରେ ବେଶ ଛଳ ଛଳ : "ଏମିତି ଆଖିଟେ ଦେ/ଯେ ସମୁଦ୍ର ବି ଦେଖାଯାଉ/ ଲୁହଟୋପେ ପରି/ ଆଖିର କୋଣରେ" (ପୃ-୧) । ସେହିଭଳି "ମୁଁ ତୋର ଦରଦୀବନ୍ଧୁ ତୋ'ର ଦୁଃଖର" (ପୃ-୧୫) କାବ୍ୟ-ପଂକ୍ତି ଭିତରେ ଜୀବନକୁ ଅନ୍ୟ ପାଇଁ ଉତ୍ସର୍ଗ କରିବାର ଆକୃତି ସ୍ପଷ୍ଟ ! ଜୀବନ ପ୍ରତି, ପୃଥିବୀ ପ୍ରତି ଅନୁରାଗବୋଧ ସହ ମଣିଷକୁ ଭଲପାଇବାର ପ୍ରତ୍ୟାଶାରୁ ଅନେକତ୍ର କବିତାଗୁଡ଼ିକରେ ଶୁଣିବାକୁ ମିଳେ ଦୁଃଖକୁ ପିଇ ଦେବାର ଶବ୍ଦ !: "କ'ଣ ନ ଲାଗେ ସତେ/କଢ ଯେତେ ପାଖୁଡା ମେଲାଏ/ ବାସ୍ନାବାରି ବସିପଡେ ପ୍ରଜାପତି/ଫୁଲ ପାଖେ ମୌନ-ମୁଖର,/କ'ଣ ସତେ ନ ଲାଗେ ଯେ, / ଜଣେ ଜଣେ ଯେବେ ଗୀତ ଗାଏ ନୀରବରେ/ଆଉ ଜଣେ ଶୁଣି ବସେ/ଆଖି କାନ ବନ୍ଦ କରି/ଖୋଲି ଦେଇ ଛାତିର ଦୁଆର" (ପୃ-୩୩) । ଏସବୁ ଭାବି ପାରୁଥିବା ଚେତନାର କବିଟି କିନ୍ତୁ ନିଜକୁ ମଣୁଥାଏ ତୁଚ୍ଛ କୁନି ଚଢେଇଟିଏ: "କିଛି ସ୍ୱପ୍ନ ଜିଇଁବାର.../କିଛି ସ୍ୱପ୍ନ ହଜିବାର..../ ନେଇ, ମୁଁ କୁନି ଚଢେଇଟେ" (ପୃ-୨) ।

ପତ୍ରଝଡାର ଗୀତ ଏଇଠାରେ ସରୁ :

ଛନ୍ଦାଚରଣଙ୍କ ପାଇଁ କବିତା ହେଉଛି : "ଯୋଉ କବିତାରେ ଫୁଲଝରେ ଖାଲି/ଫୁଟିବାର କଥା ନାଇଁ/ସେମିତି କବିତା ଆଉ ମୁଁ ଲେଖିବି ନାଇଁ/ ପତ୍ରଝଡାର ଗୀତ ଏଇଠାରେ ସରୁ/ ଲାଭ କ'ଣ ଯଦି ମୋର ଗୀତର ସୁରେ/ପଲ୍ଲବିଲାନି ତରୁ" (ପୃ-୪୯) । କବିତା କହିଲେ 'ନବସୃଜନର ମନ୍ତ୍ରପାଠ" ବୁଝିଥିବା କବି, ସୃଜନରେ ବିଶ୍ୱାସୀ କବି ପୁଣି କବି କହିଲେ ବୁଝେ : "ନା ମଣିଷ/ନା ଯୋଗୀ,/ କବି !/ ଗୋଟେ ଭୋଗୀ-ବଇରାଗୀ" (ପୃ-୪୨) । କବିକୁ ନେଇ ଛନ୍ଦାଚରଣଙ୍କ ଏ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତିଟି ସ୍ପଷ୍ଟ ପୁଣି ଅସ୍ପଷ୍ଟ ! ନିଜ ସ୍ୱୀକାରୋକ୍ତିରେ କବିଟିଏ ତ୍ରିଶଙ୍କୁ ଭଳି ମଧ୍ୟ-ସ୍ୱର୍ଗର ପ୍ରବାସୀ । ଜୀବନ-ମୃତ୍ୟୁ, ସମୟ ଅସମୟ, ସ୍ଥିତି - ସ୍ଥିତିହୀନତାକୁ କୌଣସି ମୂଲ୍ୟ ଦେଉନଥିବା ଅଦ୍ଭୁତ ମଣିଷଟି ହେଉଛି କବି : "ତମ ନାଭିନାଡେ ବିସ୍ମୟ ଥିବା ଯାଏଁ/ଦେଖିବି ରହିଛି ଉନ୍ମେଷ ଚିରକାଳ/ ମରିନାଇଁ, ଶିବ ସମାନ ଶୋଇଛି/ କରୁଛି ଗରଳ ପାନ/ମୃଦୁ ଚୁମ୍ବନେ ଦେବ ସଖି, ଧନଦାନ/ତମ ଅମୃତ ଧାରେ/ଦେଖିବ ଖୋଲୁଛି ପଲକ କବିର/ଉଷ୍ମାର ଅଭିସାରେ" (ପୃ-୪୭) । ପୁଣି ସେଇ କବି ସ୍ରୋତହୀନ ଶବ୍ଦସବୁ ଧାର ଆଣି ଲେଖେ କବିତା : "ମୁଁ ତମର ଶବ୍ଦ ସବୁକୁ/ସଜେଇ ଦେଇ କବି ହୋଇଗଲି" (ପୃ-୩୭) । କବି ଛନ୍ଦାଚରଣଙ୍କ କାନ୍‌ଭାସ୍‌ରେ କବି ଏକ ଖିଆଲି ମଣିଷ ନୁହେଁ । ସ୍ଥିତିହୀନ ହୁଏତ ସ୍ଥିତିବାନ୍ ! ଅଦ୍ଭୁତ ଏକ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱଧାରୀ ଜୀବ । ଯାହାର ପରିଚୟ କେବଳ କବି । କବିର କଲମରେ ରୂପପାଏ ଅନୁଭବର ଚିତ୍ରିତ ପ୍ରତିମା । ତେଣୁ କବିତାର ଦର୍ପଣରେ କବି ନିଜେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଚକିତ ! ତେଣୁ ସେ ପ୍ରିୟତମାକୁ ସଂବୋଧନ କରି କହିଛି, ହେ ପ୍ରିୟତମା, ଯଦି କେହି ପଚାରେ - ତେବେ କହିଦେବ ମୋର ପରିଚୟ : "ପ୍ରିୟତମା, ଜିଜ୍ଞାସୁ ଭେଟିଲେ କେବେ, କହିଦେବ/ଶବ୍ଦରୁ ରୂପଆଡକୁ ବିସ୍ତାରିତ କବିଟିଏ ଏବେ" (ପୃ-୫୪) । ଛନ୍ଦାଚରଣଙ୍କ କବିତା ଭିତରେ, ଚିତ୍ରରେ ଆଉ ଖୋଦ୍ କବି ଭିତରେ ଆମେ ଯେଉଁ କବିଙ୍କୁ ଖୋଜି ହେଉ - ସେ କବି କବିତା ଆଉ ଚିତ୍ର ଭଳି; ଉପଲବ୍ଧିର ଅନନ୍ତ ସାଗର । ସ୍ମୃତି ଆଉ ଅତୀତ ଭଳି ଜୀବନ୍ତ ! ମୃତ୍ୟୁଞ୍ଜୟ !

ଯଦି ମୋ ଗୀତର ସୁରେ ପଲ୍ଲବିଲାନି ତରୁ :

କବିତାର କବି ଭାବେ ଛନ୍ଦାଚରଣ ଆଶାବାଦୀ । ଭଙ୍ଗୁରତାରେ ତାଙ୍କ କାବ୍ୟପୁରୁଷ ଅବିଶ୍ୱାସୀ । ସେ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ସମଗ୍ର 'ଅର୍କବିଗ୍ରହ'ରେ ଛନ୍ଦାଚରଣ ଏକ ଆତ୍ମିକ ପ୍ରତ୍ୟାଶାଦ୍ୱାରା ଅନୁପ୍ରେରିତ ! "ଆଜିର ଆଶୀର୍ବାଦକୁ ପାଦରେ ସ୍ୱୀକାରି ନିଅ/ ପ୍ରଭାତୀ ପକ୍ଷୀର ଡାକ/ ଶୀତରାତି ଫୁଲର ମହକ/ ସକାଳର ସବୁଜ ରଙ୍ଗେ/ ଅନାଅ ଆଗକୁ/ ଏବେ ଚାଲିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କର/ ବିଶ୍ୱାସର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ବୀଜରେ/ ବଂଧ୍ୟାମାଟି ଗର୍ଭବତୀ ହେବ," (ପୃ-୧୦) । ସେହିଭଳି "ପୁଣି ଯେବେ ବର୍ଷା ହେଇ ଉତୁରିବ/ମାଟିତଳୁ ସମ୍ଭାବନା ସବୁ/ ଆପେ ଆପେ ଗଜୁରି ଆସିବ" (ପୃ-୫୧) ଆଦି କବିତାରେ ଛନ୍ଦାଚରଣ ବଂଧ୍ୟାମାଟିରେ ନୂତନ ସର୍ଜନ ହେଉ ଅଥବା ମାଟିତଳୁ ସଂଭାବନାର ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖିବା ହେଉ, ତାହା ତୀବ୍ର ଆଶାବାଦକୁ ପ୍ରତିବିମ୍ବିତ କରେ । ନିଃସଙ୍ଗତା, ଏକାକୀତ୍ୱ ସତ୍ତ୍ୱେ ଛନ୍ଦାଚରଣଙ୍କ କବିତା ଭିତରେ ଭରି ରହିଛି ଅମାପ ଜୀବନ : "ଲାଭ କଣ ଯଦି ମୋ ଗୀତର ସୁରେ/ ପଲ୍ଲବିଲାନି ତରୁ" (ପୃ-୪୮) ଛନ୍ଦାଚରଣଙ୍କ କବିତାରେ ବେଳେ ବେଳେ କାବ୍ୟପୁରୁଷ ହାରିଯିବା ଭଳି ବା ହତାଶ ହୋଇଯିବା ଭଳି ଭାବନାଦ୍ୱାରା ଯେଉଁଠି ଭାରାକ୍ରାନ୍ତ ମନେ ହୋଇଛି - ସେଠାରେ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିବାର ବିଷୟଟି ହେଉଛି, ସେଠାରେ ତାହା ଚେତନାର ଉତ୍ତରଣର ଅଭୀପ୍ସା ଆଧାରିତ । ସମଗ୍ର ଭାବେ

‘ଅର୍କବିଗ୍ରହ’ରେ କବିଙ୍କୁ କ୍ଷୟଶୀଳତା ରୁଗ୍ଣ କରିପାରି ନାହିଁ । ଜୀବନର ଉତ୍‌ଥାନ ପତନରେ ଚାଲିଯିବାରେ ବିଶ୍ୱାସୀ ହୋଇ ଉଠିଛନ୍ତି କବି : “ପାହାଡରୁ ଓହ୍ଲେଇଲା ବେଳେ/ପଥରଟେ ଟଳମଳ ଯଦି ଆଡେଇ ଚାଲିଯା,/ ଅବା ସକଳ ଶକତି ଦେଇ ପଥରକୁ ଲେଉଟେଇ ଦେ” । (ପୃ-୪୯) ।

ସମୁଦ୍ର ହୋଇ ସଞ୍ଚିଛି ସବୁ ଯତନେ :

‘ଅର୍କବିଗ୍ରହ’ର ସବୁଯାକ କବିତା ଅନାମିକା । ସବୁଯାକ କବିତା ସଂକ୍ଷିପ୍ତ । ଅଥଚ ବିନ୍ଦୁ ଭିତରେ ସିନ୍ଧୁକୁ ଅବଲୋକନ କରାଯାଇପାରେ । କବିତାଗୁଡ଼ିକୁ ଦେଖିଲେ, ତାହା ବିକ୍ଷିପ୍ତ ଓ ବିପର୍ଯ୍ୟସ୍ତ ମନେ ହୋଇଥାଏ ସ୍ଥୂଳଦୃଷ୍ଟିରେ; ମାତ୍ର ଏକ ଆଭ୍ୟନ୍ତରୀଣ ସମ୍ପର୍କ ରହିଛି ପ୍ରତ୍ୟେକଟି କବିତା ଭିତରେ । ଜୀବନକୁ ତୀବ୍ର ଭଲପାଉଥିବା ଛନ୍ଦାଚରଣ ସବୁବେଳେ ବୃହତ୍ ଏକ ଚିନ୍ତନଦ୍ୱାରା ହୋଇଉଠିଛନ୍ତି ବିଶ୍ୱାସୀ । ସେଇଥିପାଇଁ ତାଙ୍କ କବିତା ଓ ଚିତ୍ରର କାନ୍‌ଭାସ୍ ସବୁବେଳେ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱମୁଖୀ । ବ୍ୟାପ୍ତ ହୋଇ ଯିବାପରି । ବେଳେ ବେଳେ ପାରଦ ଭଳିଢଳ ଢଳ ତ ବେଳେ ବେଳେ ବାଷ୍ପାୟିତ । ଏହା ହିଁ କାରଣ ତାଙ୍କ କବିତାରେ ସମୁଦ୍ର-ନଦୀ-ମାଟି-ଆକାଶ-ଋତୁମାନଙ୍କୁ ଧରି କବି କାବ୍ୟ-ସଂସାରରେ ଆତ୍ମିକ ପଦାର୍ପଣ କରିଛନ୍ତି । ସେଇ କବି ହିଁ ସେଥିପାଇଁ କଳୁଛି ଆଖିର କୋଣରେ ସମୁଦ୍ର ଲୁହଟୋପେ ପରି ଲାଖି ରହୁ ଥିବା ନଦୀମାନଙ୍କୁ ନିଜ ସହ ନୀରବତା ଭିତରେ; ଏକତ୍ର ଶୋଇ ଯିବାର କରୁଛି କଳ୍ପନା । ସେହିଭଳି କାବ୍ୟପୁରୁଷ “ମୁଁ ତ ଚିରକାଳ ଶୋଷଟିଏ/ଆଗୋ ନଈ” ଅବା “ଭାଙ୍ଗିଛି ଯେତେ ଲୁହର ସିଆର/ନଈ କଲା” ଭଳି ବହୁ ପଂକ୍ତିରେ ପ୍ରସାରିତ ହୋଇଯିବାର; ପ୍ରଲମ୍ବିତ ହୋଇଯିବାର ଜୀବନମନସ୍କତା ପରିଲକ୍ଷିତ । ଛନ୍ଦାଚରଣଙ୍କ କବିତାରେ ଏହି ‘ନଦୀ’ ହିଁ ବହୁ ଭାବେ ଜୀବନ-ମୃତ୍ୟୁ-ସମୟ-ପ୍ରେୟସୀର ରୂପବୋଧକୁ ପ୍ରତୀକିତ କରୁଛି । ସମଗ୍ର ‘ଅର୍କବିଗ୍ରହ’ରେ କବି ଛନ୍ଦାଚରଣ ‘ନଦୀ’ ଓ ‘ସମୁଦ୍ର’ ମନସ୍କ ।

ଛନ୍ଦାଚରଣଙ୍କ କବିତାରେ ଶବ୍ଦମାନେ ବର୍ତ୍ତୁଳ । ଶବ୍ଦମାନେ ଆପେ ଆପେ ଗଡିଆସିଛନ୍ତି କବିତାର ବଗିଚାକୁ । ଅଦ୍‌ଭୁତ ଏକ ଶବ୍ଦର ମନୋହରୀ ବଗିଚା ହେଉଛି ଛନ୍ଦାଙ୍କ କବିତାର ବିସ୍ତୃତ କାନ୍‌ଭାସ୍ । ଆବେଗ ଓ ଅନୁରାଗ ଏହି ଜୀବନର ବିଭୋରତାର ରଙ୍ଗ ମାଖି ହୋଇ ସତେ ଅବା ଶବ୍ଦମାନେ ଲାଖିରହି ଯାଇଛନ୍ତି ସେଇ କବିତାର ପଂକ୍ତିଗୁଡ଼ିକ ଭିତରେ । କାହାକୁ କେଉଁଠାରୁ ଅଲଗା କରିଦେଇ ହେବ ନାହିଁ । ଛନ୍ଦାଙ୍କ କବିତାରେ ଶବ୍ଦଙ୍କର ଏହି ଖଞ୍ଜି ହୋଇ ଯିବାର କଥାର ମର୍ମଟି ତାଙ୍କ ଶବ୍ଦଶିଳ୍ପର ବୈଚିତ୍ର୍ୟ ଅଟେ । କାବ୍ୟଭାଷା ସେହିଭଳି ସଂକ୍ଷିପ୍ତ, ଅର୍କବିଗ୍ରହ ଆଉ ଜୀବନବୋଧକୁ ଧରିରଖିଲା ଭଳି ଭାଷା ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ଅପେକ୍ଷା ନିଛକ ସାଧାରଣ ମନଟିଏ ବସିରହିଛି - ସେ ଭାଷାର ମଞ୍ଜୀ ହୋଇ । ନିରାଡମ୍ବର, ଆବେଗର ଅଦ୍‌ଭୁତ ଖିଆଲି ନଈଟିଏ ଭଳି ଛନ୍ଦାଚରଣଙ୍କ କାବ୍ୟଭାଷା - ଟାଣିନିଏ, ଦୂରରୁ ଶୁଭୁଥାଏ ଋତୁଙ୍କ ମନ୍ତ୍ରପାଠ ପରି ।

‘ଅର୍କବିଗ୍ରହ’ରେ କବି ଛନ୍ଦାଚରଣଙ୍କ ପରିବେଶିତ ଚିତ୍ର ମଧ୍ୟ କବିତା ଭଳି ମୁଖର । ଅନେକତ୍ର ଅଦ୍‌ଭୁତ ଭାବେ କବିତାସହ ଭାବସିକ୍ତ ହୋଇ ଆବୋରି ରହିଛି ଚିତ୍ର ସବୁ । କବିତା ଭଳି ଚିତ୍ରଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟ ଆପେ ଆପେ ଅର୍ଥବହନ କରି ସତେ ଯେମିତି ଜୀବନ୍ତ ହୋଇ ଉଠୁଛନ୍ତି କାନ୍‌ଭାସ୍ ଉପରେ । ଜଣେ ଶିଳ୍ପୀ ମଣିଷର ସର୍ଜନର ଦୁଇ ରୂପ ‘ଚିତ୍ର’ ଓ ‘କବିତା’, ‘ଅର୍କ ବିଗ୍ରହ’ରେ ଏକାତ୍ମ ହୋଇ ଆଖି ଆଗରେ ଅଦ୍‌ଭୁତ ପୂର୍ବାଶାକୁ ସଂଦର୍ଶନ କରୁଛି ।

‘ଅର୍କବିଗ୍ରହ’ର ଶୈଳୀ ସମ୍ପର୍କରେ ଏତିକି କୁହାଯାଇପାରେ ଶିଳ୍ପୀ ଛନ୍ଦାଙ୍କ ‘କବିତା’ ଓ ‘ଚିତ୍ର’ କହିଲେ ଯାହା ବୁଝାଯାଏ ତାହା ‘ଅର୍କବିଗ୍ରହ’ରେ ସମୀକୃତ । ପରିଶେଷରେ ଏତିକି କୁହାଯାଇପାରେ କବି ଛନ୍ଦାଚରଣଙ୍କ ଶିଳ୍ପୀର ଜୀବନ ଓ କବିତ୍ୱକୁ ‘ଅର୍କବିଗ୍ରହ’ର ଭିତ୍ତିରେ ପରଖିବାର ଏହା ଏକ ମୁଗ୍ଧ ପ୍ରୟାସ ମାତ୍ର, ଯାହା ମୋ ପାଇଁ ‘ଆଖି ଆଗରେ ଅଦ୍‌ଭୁତ ପୂର୍ବାଶା’ର ବିରଳ ସମ୍ମୋହନ ।

ବିଭାଗ ମୁଖ୍ୟ (ଓଡ଼ିଆ)
ଓଡ଼ିଶା କେନ୍ଦ୍ରୀୟ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ, କୋରାପୁଟ